

**PRÁVNICKÁ
FAKULTA**
Masarykova univerzita

Základy trestního práva procesního I

Základní zásady

Právo na spravedlivý proces

- čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně základních práv a svobod
- každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, spravedlivě a v přiměřené době nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění (tj. trestný čin, přešůpek, či správni delikt) proti němu
- spravedlivým (řádným/férovým) je ten proces, který je veřejný, spravedlivý a rozhodnutý v přiměřené době nezávislým a nestranným soudem
- z práva spravedlivý proces vyplývají široký katalog dílčích procesních práv, které jsou blíže upraveny v rámci zásad uvedených v Ústavě, LZPS a TrŘ

- předvídatelnost, jasnost a srozumitelnost práva (situace 90. let min. století)
- občan musí být způsobilý předvídat, do jaké míry, která je rozumná při daných okolnostech případu, důsledky, které mohou vzniknout z jeho jednání; tyto důsledky nemusí být předvídatelné absolutní jistotou, pokud by tomu tak bylo, právo by se svázalo do přílišné rigidity

- čl. 35/1 Evropské úmluvy - podmínkou přijatelnosti stížnosti ze strany ESLP je vyčerpání všech vnitrostátních prostředků nápravy (obecné a ústavní soudnictví)
- z práva spravedlivý proces vyplývají široký katalog dílčích procesních práv, které jsou blíže upraveny v rámci zásad uvedených v Ústavě, LZPS a TrŘ

Ústavněprávní zakotvení zásad

- rozhodování o vině a trestu nezávislým soudem (čl. 81, 90 věta druhá, 92 Ústavy, čl. 38 odst. 1, 40 odst. 1 LZPS)
- vázanost soudů jen zákonem (čl. 95 odst. 1 Ústavy)
- právo na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 LZPS)
- právo na soudní ochranu (čl. 36 LZPS)
- zásady vyplývající z mezinárodních smluv (čl. 10 Ústavy)

Zásada zákonnosti

- čl. 8 LZPS, § 2/1 TrŘ „nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.“
- procesním vyjádřením této zásady je presumpce nevinny (čl. 39 LZPS a § 2/2 TrŘ – „dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na jednotlivce hledět jako by byl vinen
- jejím účelem je jednak to, aby obviněná osoba nesnášela stejné následky jako odsouzená osoba a jednak, aby průběh vykonaného dokazování umožnil soudu rozhodovat nestranně; má stránku
 - hmotněprávní – zákaz vyjadřovat se o obviněném jako o vinném před pravomocným vyjádřením soudu o jeho vině
 - procesněprávní - pravidla soudního dokazování mají být takové, aby soud určil vinu nestranně a na základě zákona

Základní zásady trestního řízení

- „vůdčí ideje, jimiž je ovládáno trestní řízení“
- jsou to obecné, abstraktní představy o tom, jak by trestní řízení či jeho konkrétní část mělo vypadat -> „zorné úhly“ či „návody k použití“ trestního řízení
- mohou, ale nemusí být zakotveny přímo v textu právního předpisu
- vzájemně se doplňují a vyvažují, tvoří ucelený systém
- aplikují se v celém průběhu trestního řízení (např. zásada zákonnosti, zásada rychlosti a hospodárnosti), nebo jen v některých jeho stádiích či fázích (např. zásada veřejnosti, zásada obžalovací)

Funkce základních zásad

- interpretační
 - prostřednictvím základních zásad trestního řízení provádí orgány činné v trestním řízení interpretaci příslušného ustanovení trestního řádu a tím je zajištěn předpoklad pro jednotnou interpretaci
- aplikační
 - funguje obdobně jako interpretační, přičemž se projevuje v rozhodovacím procesu orgánů činných v trestním řízení
- zákonodárna
 - zákonodárce při tvorbě práva musí důsledně vycházet ze základních zásad, na nichž je příslušná norma vybudována
- poznávací
 - z charakteru základních zásad a jejich uplatnění v trestním procesu lze usuzovat na charakter trestního procesu (inkviziční, adversární, smíšený)
- kontrolní
 - zaměřena na dodržování zákonnosti

Kategorizace základních zásad

- **Obecné**
 - uplatňují se po celou dobu trestního řízení
- **Zahájení řízení**
 - vztahují se buď k zahájení trestního řízení, nebo jeho jednotlivé fáze
- **Dokazování**
 - vztahují se k zajišťování, provádění a hodnocení důkazů
- **Zásady jednotlivých stadií trestního řízení**
 - veřejnost ca. neveřejnost, ústnost, kontradiktornost
- **Materiální pravdy?**
 - obecná? dokazování? samostatná?

Katalog základních zásad I.

- zásada zákonnosti- čl. 40 odst. 1 Listiny, § 2 odst. 1 tr. ř.
- zásada presumpce nevinny – čl. 40 odst. 2 Listiny § 2 odst. 2 tr. ř.
- zásada legality - § 2 odst. 3tr. ř.
- zásada oficiality - § 2 odst. 4 věta první tr. ř.
- zásada rychlosti a hospodárnosti - § 2 odst. 4 věta druhá tr. ř.
- zásada přiměřenosti - § 2 odst. 4 věta třetí tr. ř.
- zásada materiální pravdy - § 2 odst. 5 věta první tr. ř.
- zásada volného hodnocení důkazů – § 2 odst. 6 tr. ř.

Katalog základních zásad II.

- zásada spolupráce se zájmovými sdruženími - § 2 odst. 7 tr. ř.
- zásada akusační (obžalovací) - § 2 odst. 8 věta první tr. ř.
- zásada veřejnosti - § 2 odst. 10 tr. ř.
- zásada ústnosti - § 2 odst. 11 tr. ř.
- zásada bezprostřednosti - § 2 odst. 12 tr. ř.
- zásada ochrany práv poškozeného - § 2 odst. 15 tr. ř.
- zásada zajištění práva na obhajobu – čl. 40 odst. 3, 4 Listiny
- zásada práva na užívání rodného jazyka - § 2 odst. 14 tr. ř., § 28 odst. 1 tr. ř.

Zásady společné pro celé řízení

- zásada zákonného procesu
 - vázanost OČTŘ zákonem
- zásada rychlosti
 - dokazování i případný trest vyžadují rychlost
- zásada hospodárnosti
 - zohledňuje materiální podmínky trestní justice
- zásada ochrany práv poškozeného
 - práva majetková i nemajetková – např. V.I.S.
- zásada zajištění práva na obhajobu
 - možnost účinně ovlivnit řízení ve svůj prospěch, presumpce nevinny (domněnka s významem zásady)
- zásada spolupráce se zájmovými sdruženími
 - v současnosti na ústupu

Přiměřenost délky procesu – zásada rychlosti

- čl. 38 LZPS - každý má právo, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů
- § 2/4 TrŘ - trestní věci se musí projednávat s plným šetřením základních lidských práv a svobod
- posuzuje se podle povahy věci, postupu orgánů činných v trestním řízení (průtahy atd.) a chování osoby, proti které se řízení vede (realizace zákonných práv x obstrukce atd.)
- průtah v některé fázi trestního řízení je tolerovatelný, pokud řízení jako celek je skončeno v přiměřené lhůtě

- Barfuss proti České republice, rozsudek ze dne 31.7.2000
 - délka trestního řízení 3 roky 10 měsíců a 7 dní není s ohledem na výše uvedená kritéria přiměřenou dobou trvání trestního procesu

- Van Pelt proti Francii, rozsudek ze dne 23.5.2000
 - trestní řízení v délce 8 let 8 měsíců a 20 dní bylo považováno s ohledem na složitost věci, vysoký počet obviněných, jejich přítomnost v zahraničí a potřebu právního styku s cizinou za přiměřené

- Dojde-li k porušení, musí to stát obviněnému kompenzovat
 - dle judikatury ESLP primárně snížením trestu či úplným zastavením trestního stíhání
 - v české praxi spíše první varianta
 - § 164 odst. 1 zák. o soudech a soudcích – stížnost na průtahy
 - § 174a odst. 1 zák. o soudech a soudcích – návrh na určení lhůty k provedení procesnímu úkonu

Zásady zahájení řízení

- **zásada legality (nezaměňovat se zákonností!)**
 - státní zástupce stíhá všechny trestné činy, o které se dozví, přiměřeně platí i pro policejní orgán
 - opakem je zásada oportunity – veřejná žaloba si vybírá, co je třeba stíhat ve veřejném zájmu
 - u nás dílčí projevy - § 172 odst. 2 písm. c) tr. ř.
- **zásada oficiality**
 - OČTŘ postupují samostatně, sua sponte
 - opakem zásada disposiční – přítomna u opravných řízení
- **zásada akusační**
 - monopol státního zástupce na iniciaci řízení před soudem (soud sám nemůže řízení zahájit)

Zásady dokazování

- vyhledávací
 - je na uvážení jen OČTŘ, jaké důkazy si zajistí
- volného hodnocení důkazů
 - neexistují formální kritéria pro hodnocení důkazů
- bezprostřednosti
 - OČTŘ hodnotí pouze to, co bylo provedeno před ním
- ústnosti?
 - zejména u soudu, souvisí s bezprostředností
- nelze zapomínat na obecné zásady
 - typicky zákonnost, přiměřenost, presumpce neviny -> plyne zásada *in dubio pro reo*

Zásady jednotlivých stadií

- veřejnosti
 - v přípravném řízení oslabena
 - v řízení před soudem nejsilnější, ale připouští se výjimky
- ústnost
 - opět typicky u soudu (hlavní líčení), v přípravném řízení u svědků, průlomy v opravných řízeních
- kontradiktornost
 - rovné formální postavení veřejné žaloby a obhajoby v řízení před soudem
 - materiálně postavení nerovné – státní zástupce prokazuje vinu, obhajoba nic prokazovat nemusí

Veřejnost procesu

- čl. 38 LZPS - každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně; veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem
 - § 2/10 TrŘ - trestní věci se projednávají veřejně
 - platí pouze pro hlavní líčení
 - přípravné řízení je neveřejné
 - § 199 a násl. TrŘ - veřejnost hlavního líčení
 - vyloučení veřejnosti/ jednotlivce
- § 54/1 ZSM - zásada neveřejnosti
- na návrh mladistvého může být hlavní líčení veřejné

- zásada veřejnosti hlavního líčení není právem obviněného, se kterým by mohl volně disponovat, např. se ho vzdát, tj. obviněný nemá právo na neveřejné hlavní líčení, pokud tomu brání veřejný zájem
 - obviněný se taktéž nemůže vzdát práva na veřejné vyhlášení rozsudku

- důvody pro vyloučení veřejnosti
 - mravnost
 - veřejný pořádek a národní bezpečnosti (utajované informace)
 - soukromý život účastníků řízení

- důvody pro vyloučení jednotlivce
 - mladistvý
 - rušení důstojného průběhu
 - opatření proti přeplňování jednací síně

- obrazové záznamy a obrazové nebo zvukové přenosy jen se souhlasem předsedy senátu/samosoudce
- zvukové záznam s vědomím předsedy senátu/samosoudce, pokud to nebude na úkor klidného nebo důstojného průběhu
- „veřejnost“ přípravného řízení - § 8a - § 8c TrŘ - poskytování informací o trestním řízení ze strany orgánů činných v trestním řízení veřejnosti prostřednictvím sdělovacích prostředků a osobám na něm zúčastněným
 - neohrozit objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení
 - nezveřejňovat o osobách údaje, které se přímo nedotýkají trestné činnosti
 - dbát presumpci nevin

Zásada materiální pravdy

- Zjištění skutkového stavu:
- Bez důvodných pochybností
 - praktická jistota, není-li -> *in dubio pro reo*
- Ve prospěch i v neprospěch
 - OČTŘ mají být objektivní – nemají chtít obviněného „dostat“, mají chtít zjistit, co se doopravdy stalo
- V rozsahu nutném pro rozhodnutí
 - nejen rozhodnutí o vině a ev. o trestu, ale i o nárocích poškozeného, ochranných opatřeních atd.

Standardy zjištění skutkového stavu

- skutkový stav, respektive rozsah pochybností v rámci trestního řízení, je závislý od jednotlivých jeho stadií
 - § 158/3 TrŘ - prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin
 - § 160/1 TrŘ - nasvědčují-li odůvodněné a zjištěné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala konkrétní osoba
 - § 172/1 TrŘ - je-li nepochybné, skutek není, není prokázáno, je nepřípustné
 - § 176 TrŘ - jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud
 - rozhodování soudu - in dubio pro reo

Zásada oficiality

- povinnost orgánů vystupovat z úřední povinnosti (ex officio), pokud zákon nestanoví něco jiného
- výjimky ze zásady oficiality
 - souhlas poškozeného - § 163, § 163a TrŘ
 - opravné řízení se zahajuje podáním opravného prostředku
 - o nároku na náhradu škody se rozhodne, pokud se poškozený připojí s tímto návrhem
 - o svědečném, znalečném, tlumočném, odměně obhájce se rozhoduje jen na návrh

Právo používat mateřský jazyk

- OČTŘ vyhotovují rozhodnutí a vedou řízení v českém jazyce (od 1. 1. 1994)
- právo obviněného uvést jazyk, který ovládá – pokud tento jazyk neuvede nebo uvede jazyk, pro který není zapsaný žádný tlumočník, ustanoví se tlumočník do jazyka státu, jehož je občanem a pokud je bez občanství, tak jazyk státu, kde má trvalý pobyt nebo jazyk státu jeho původu
- právo na tlumočení (§ 28/1 TrŘ) – kdokoliv
 - je-li třeba přetlumočit obsah písemnosti, výpovědi nebo jiného procesního úkonu
 - využije-li obviněný toto právo, příbraný tlumočník přetlumočí na jeho žádost i jeho poradu s obhájcem v průběhu procesních úkonů

Tot' vše, děkuji za pozornost

JUDr. Jan Provazník, Ph.D.
Katedra trestního práva
Právnická fakulta Masarykovy univerzity
Veveří 158/70
611 80 Brno
jan.provaznik@law.muni.cz

Při tvorbě této prezentace byly s laskavým svolením doc. JUDr. Marka Fryštáka, Ph.D., využity části jeho prezentací